

SZÉKELY CSILLA IMOLA¹

RÍTUS, RITMUS, ZENE ÉS LÉLEK

Egy hanggal kezdődött a semmiben.
Kezdetben.

BEVEZETÉS

Néhány ezer nap. Ennyink van. Nagyjából harminc. Vagy ha feljebb, harminchárom. A minden zugba gomolygó időben az ünnepek az ütemvonalak. Komponálunk. Kellenek a szünetek, kell a harmónia. A fő téma többezer éves, újraértelmezzük a témát magunkban, újrafogalmazzuk magunkat a témában. Ez a rítus. Hazavezet, biztonságot ad, szüksége van rá a léleknek. A rítus, a cselekvéssor, az „ezt cselekedjétek az én emlékezetemre” betöltése közben annak az egykori közösségnek válunk részévé, az a mintaadó közösség él tovább, mozdul mozdulatainkban, hangzik hangunkban. Ők nincsenek velünk. Mozdulataik, rigmusaik, szavaik élnek, itt vannak.

¹ Székely Csilla Imola református lelkipásztor, vallástanár, pasztorálpszichológus (1977, Marosvásárhely) 2016-ban készült tanulmánya a “Zene és egészség” c. kötetben (Szerkesztette: Falus András, Kossuth, 2017) is megjelent.

RÍTUS ÉS LÉLEK

A rítus felidéz, megtisztít, a rítus szent². Úgy szent, hogy egészen más, noha a hétköznapi az edénykéje, eszközökre van szüksége, szavakra, egészen profán anyagokra, helyzetekre, tárgyakra, amelyeknek tartalma az Abszolút. A titok avatja szentté, a lélek kifejeződése benne. Üzenete válik szentté az áhítat miatt, amellyel beleavatkozik az életbe, a személyiségfejlődésbe. A rítusok templomfalak bennünk.

Ez jellemez minket, ahogy sírunk, ahogy elengedjük egymást, a gyermeket, ahogy kötődünk, ahogy kötődéseinket kifejezzük. Jellemeznek a küszöbjelentőségű, átmeneti rítusaink³, és az egészen hétköznapiak, egy-egy napunk szokásrendszere, a biztonságot, egyensúlyt adó, öntudatlanul ismételt rituáléink, ünnepeink forgatókönyve, kapcsolataink, időbeosztásunk, a terek, amiket belakunk, ruháink, a szavak, amelyek lelkünket elhagyják, kövecskék vagy könyvek, amiket gyűjtünk.

„Az embereknek, vagy legalábbis az emberek túlnyomó többségének mindenkor szüksége volt és ma is szüksége van mítoszokra. Elveszettnek érzik magukat egy transzcendencia nélküli világban. Vágynak az adott fizikai létnél valami többre, tágasabb értelemmel telített térre.”⁴ És mivelhogy a hit, a vallásgyakorlás és vallásos élmények, a kultusz, a rítus, a mítoszok, szimbólumok mind a transzcendens tér, illetve a transzcendensbe vezető út részei, következésképpen vágyunk rituális jelrendszer, rítusos szertartások révén a belső végtelenített színpadra lépni, emberségünk vágyik, éhezik a tér és idő kitágítására.

„A vallásos rítusok kialakításának egyik társadalmi oka a biztonságkeresés. Az érzelmeknek is van ösztönös gesztussora; ha ezek tudatosan ismételt, kulturálisan hagyományozott cselekvés- és viselkedésmóddá válnak, akkor

² Ld. Mircea Eliade szent-értelmezését és Tánzos Vilmos tanulmányát:

A szent fogalma – Mircea Eliade és Rudolf Otto felfogása a szent mibenétéről.

<https://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/02szent.pdf> (letöltve: 2016 március)

³ Ld. Arnold van Gennep legismertebb művét: Les rites de passage. Párizs, 1909.

⁴ Hankiss Elemér: Az ezerarcú én. Osiris, 2005. 470. old.

beszélhetünk rítusról.”⁵, amely olyan „vallásos cselekedet vagy cselekedeteknek a sora, amihez mágikus vagy vallásos tartalmú képzetek tapadnak és ami rendszerint mitikusan megalapozott, hagyományok által előírt formában kerül kifejezésre.”⁶ De lehet személyes rítusom az, hogy nagypénteken leveszem az ékszereimet, feketébe öltözöm, zenebőjtöt tartok, beszélek, de nem beszélgetek és nem eszem, hogy mélyebben megélhessem ennek a napnak az üzenetét, függetlenítsem magam mindezektől.

A régiek tudták, hogy ez az igazi örökség, az érték, amire emlékezni és amit továbbadni kell. A régi nagymamák tudták, hogy a dallam fontosabb, mint a fonókban készített stafírung és kézimunkák, mert a dallam összeköt és elévülhetetlen. Nem tárgyi, hanem lelki valóság. Mert a lélek mindig a valami mélyebb felé mozdul. A színek és felületek mögé. Szomjazza a történetbe való belemélyülést.

A rítus éppen maga a belemélyedés. A felület mögötti, az átértelmezett tudás, moccanás, hang, cselekvéssor, minta. A törzsi népek sámánjai révületének, extázisának, transz-állapotának fontos segítője, előidézője a rituális énekek folyamatos skandálása és a rituális tánc. Zene és mozgás a korai népi kultúrákban még szétválaszthatatlan, és minden performansz fontos eszköze a ritmushangszer, a szimbolikus cselekedetek, valamint az égiekkel különleges kapcsolatban álló karizmatikus személy.

A régiek mentális egészsége a rítussal, ritmussal, zenével, ünnepekkel, közösségi cselekedetekkel, ősi szokásokkal, imákkal, gyógyító praktikákkal függött össze és nem a pszichiátriával és pirulákkal. Ma a rítusok metamorfózisáról beszélhetünk. A mi mindennapi szokásaink kitöltik tétova perceinket, miközben lassan átalakultak, gyakran pótcselekvésekké lényegültek és elveszítették kapcsolatukat a szakrálissal. Lassan elfakultak bennünk személyes, családi mítoszaink. Születések, gyógyulások folyamatosan történnek, de maguk az események elrítustalanodtak, megszűntek közösségi jelentőségűnek lenni, elszivárogtak belőlük a szimbólumok, a jelképes cselekedetek. Egyes természeti népek ősi temetési rituáléján az emlékcselekvés azt jelentette, hogy dobok

⁵ Rítus címszó - Magyar néprajzi lexicon. Akadémiai Kiadó, Budapest 1977-1982
<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-17.html>

⁶ Boglár Lajos: Vallás és antropológia. Szimbiózis, 1995/4

kíséretében eltáncolták az elhunyt élettörténetét. Imádságtáncban tört ki a bibliai Mirjám és Dávid király szívéből a hálaadás. Mi már csak vágyunk az öröm kiáradó, tomboló megélésére. Átmenetek, küszöbök viszont minden fejlődő személy életében vannak, amikor státuszváltás történik, átlépés egy más minőségű csoportba, a születés által ebbe a világba, a gyermekségből a serdülőkorba, a gyermek érkezésével a szülők csoportjába, beavatás által a férfiak közösségébe, s mivel minden változást feszültség kísér, emiatt érzi szükségét a lélek az átmeneti rítusoknak. „A profán világban ugyan a halál, a házasság és a születés gyökeres szekularizációjával találkozunk, ám... az elvetett vallási viselkedésmódok bizonytalan emlékek és vágyak formájában még mindig tovább élnek.”⁷

Ma már szekuláris rítusokról is beszélünk, amelyek között „a család rítusai kiemelt figyelmet érdemelnek, hiszen a család kisközösségének megőrzésében a szimbolikus jelentésekkel átszőtt tevékenységek részben a stabilitást biztosítják, részben megkönnyítik a változást, amikor átvezetik a családot életútja állomásai között.”⁸

Valóban a legélesebb átmenet a halál⁹, az átmenet is a legradikálisabb, emiatt rituális cselekvéssora is a legbonyolultabb, noha minden beavatás jellempróba, amelynek része egyfajta jelképes halál és feltámadás.

A világ mindenkinek egy, mégis mily sokféleképpen éljük meg! Hány leképeződése, hányféle tükröződése a lelkekben, hányféleképpen megélt mai nap! Minden bennünk dől el. Ez a világ profán és szakrális ugyanabban a pillanatban, „a vallásos ember szakralizált világban él: számára minden a Szent hierophániája, a

⁷ A legősibb kultúrfokon, például az ausztráliai vagy tűzföldi népeknél a közelmúltig gyakorolták a férfiak csoportjába való beavatás szertartását. Az újévi mulatságok, házszentelők például megújítási rítusra emlékeztetnek. Mircea Eliade: A szent és a profán. Európa könyvkiadó, 1996. 175. old.

⁸ Neulinger Ágnes: Világi rítusok, családi rítusok Szakirodalmi áttekintés. Szociológiai Szemle 23(3): 102–120. 2013. 07. 19.

⁹ „A primitívek szemében az ember mindig csak egy nem lényeges létezés, mindenekelőtt a profán élet számára hal meg. Ez a felfogás egészen addig terjed, hogy a halált a legmagasabb rendű beavatásnak, egy új, szellemi létezés kezdetének tekintik”. Eliade I.m. 186. old.

kozmosz egésze megszentelődik”¹⁰, számára minden tér kápolna és az ember a Szentlélek temploma.¹¹

A kozmosz szakralitása jelenti a szent, illetve szimbolikus kommunikációt, imádságot, liturgikus szövegeket, énekeket, csendet, Szentírást, esküt, szent tárgyakat, szent tereket, helyszíneket, templomokat, utakat, szent időt, istentiszteletet, szent számokat, szent cselekedeteket, mozdulatokat, rítusokat, szent étkezést, áldozatot, böjtöt, gyász-szertartást, drámát, szent embert, prófétát, szerzetest, közösséget, egyházat.¹²

RÍTUS ÉS RITMUS

Szimbólumokra van szükségünk, hogy lássuk, hogy érezzük, hogy tapinthatunk, hogy átélhessük, hogy érzékletes legyen, hogy egészen egyszerű gesztusok lelkiekké lényegüljenek, ünnepet teremtsenek bennünk. Hogy az a pillanat élményszerű és maradandó legyen. Hogy felidézhető legyen, hogy a bent és kint találkozzanak a rítussá rétegződött, megjelenített cselekvésben.

Tudták ezt a régiek, hogy kellenek a lelki fogódzók, a nagyon erős bizonyosságok.

„A régi idők embere megszentelt időben és megszentelt térben élt. A megszentelt tér azt jelentette, hogy rendezett világot tapasztalt maga körül, a megszentelt idő pedig azt, hogy élete idejének ritmusa volt. Mindkettő, a tér és az idő megszentelése is kozmikus történésekhez igazodott. A külső világban megtapasztalt, teremtett rend ugyanúgy a benső rendeződést segítette, mint ahogy az időben, az egymást követő szertartások rendjében megélt ritmus is. Ez tér és teremtés, rendszer és szertartás - sőt: rítus és ritmus - titokzatos összefüggése.”¹³

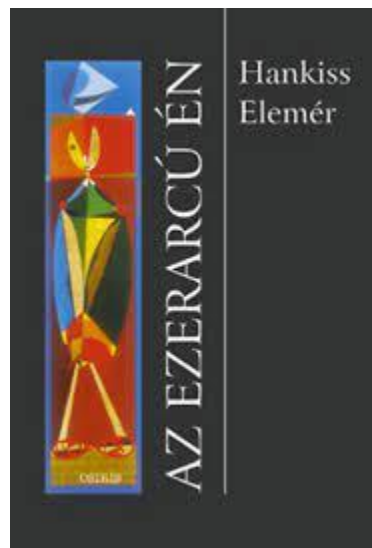
¹⁰ Tánzos Vilmos: A szent fogalma – Mircea Eliade és Rudolf Otto felfogása a szent mibenétéről. <https://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/02szent.pdf> (letöltve: 2016 március) Ld. „Indiában a ház építésekor csillagok jelölik meg a pontot, ahova az alapkövet kell elhelyezni” U.o.

¹¹ 1Kor.3,16-17

¹² V.ö. Friedrich Heiler vallásfenomenológiai rendszere. In: Tánzos Vilmos I.m.

¹³ Csörgő Zoltán: A szimbólumok és a szertartások szerepe a modern kori ember életében. <http://www.inco.hu/inco3/hagyocikk0h.htm> (letöltve: 2016 március)

A rítus az ünnepek és hagyományok, moccanások és hangok végtelenített visszhangja, a rítus maga az emlékezetünk, az identitásunk, az ismétlődés révén a régiek folytonossága bennünk. Kilépés az individuális térből és belépés egy közösségi, párkapcsolati, szülői, családi milióba, életkori szakaszokba, különböző szerepekbe való ki és belépés, átmenet, „passage”. Függőségek, addikciók alapeleme a rítus, miképpen ugyancsak rítusok segítenek a káros szenvedélyek leszokásában. *Szer* és *szertartás*, *szerepek* és *rendszer* a rítus. Esetleg *kényszer*?! Saját történetünk elfogadása, saját rítusaink, mélyen lelkünkbe döngölt szertartásaink mentálhigiénés hatású segítséggé, ugyanakkor korlátainkká válhatnak. Esetleg *egyszerre* mindkettő. „A formátlanná zilálódott éjszaka után a cigarettára gyújtás szertartása is azzal az érzéssel töltheti el az embert, hogy az élet formái, mozdulatai, szép ívei újrateremthetők. Az elegáns mozdulatok kezdik újra felépíteni az ember énjét és önbizalmát. Az áttetsző kék füst filozofikusan fölfelé gomolyog, azt sugallva, hogy a világ tele lehet különös és gyönyörűséges titkokkal. Hogy az élet több, mint pusztán fizikai létezés. A világ nem a zűrzavar, hanem a harmónia, a szépség, a szellemiség világa”.¹⁴

¹⁴ Hankiss Elemér: *Az ezerarcú én*. Osiris, 2005. 65. old. Viszont a zuhanyozás is felfogható egyfajta rítusként.

„A zuhanyozás ugyanis egyfajta „rite of passage”, egy élethelyzetből egy másik élethelyzetbe való átmenet rítusa... A zuhany leírható úgy is, mint egy vízfüggöny az éjszaka káosza és a nappal fényei között. Úgy megyünk át a zuhogó vizen, mint annak idején a törzsi világban a fiatalok estek át a beavatási szertartáson, vagy ahogy Mozart Paminája és Taminója megy át a vízesésen a Varázsfuvolában. Az éjszaka árnyait letöröljük magunkról egy puha, friss törülközővel, megrázzuk magunkat, és készek vagyunk újra az életre. Vagy mégsem.” U.o.

A minden szinten szárnyaló fejlődés ellenére egy régi világ akar életben maradni bennünk. Különböző népek hagyományos esküvői szertartásaiban, a jegyesek kezeinek szalaggal való jelképes összekötözésében, pohár eltörésében, áldások elhangzásában, a házszentelés (koleda) szokásában, nagycsütörtökön a közeli folyóban történt rituális mosakodásban, nagypénteki teljes böjtben és egész éjszakán át tartó virrasztásban, Mária-síralmak éneklésében, a nagyszombati feltámadási körmenet stációiban, amelyre az asszonyok tiszta fehér ruhában mentek, a „Feltámadt Krisztus e napon” kezdetű ének és más passióénekek dallamaiban, a Húsvét-hajnali Jézuskeresésben útmenti feszületeknél, gyalog vagy lovon megtett határkerülés szokásában¹⁵ életre kelnek a múlt üzenetei, szimbólumai, lelkisége.

Kell az ünnep a hétköznapoknak, kell a rendkívüli, kell az ősi az újnak, kell, nagyon kell a lelkiség az testinek, kell az ima az emberi beszéd szavai közé, kell a dallam a ritmushoz, kell a rítus az ünnepért. Mert a rítus a test és lélek imája. Részvétel a nagy közös emlékezetben.

Az úrvacsora rítusában megismétlődnek, életre kelnek Krisztus szavai, a mozdulat, ahogyan töri a kenyeret és osztja önmagát, a bocsánattal teletöltött poharat. Végtelenszer ismétljük, mert ebben az ismétlésben jelen akar lenni ő, a Szent.

Ritmikusan ismétlődő rítus az ünnep, szimbólumokra épül, de ritmus a légzés, ritmus a beszéd, a cipősarkok kopogása, a hullámozás, a tánc, a szeretkezés, ritmus a pulzus, a szívverés, a kacagás, a lüktetés, az óraketyegés, a távozás, a hazaérkezés, harangok kondulása, birkabégetés, a gondok párnára hajtása, az ámenek, az ébredés, ritmus és algoritmus az egész lobogó létezés.

Beláthatóvá szakaszolja az eseményeket, pillanatokat, átélhetővé teszi a szenvedést, pulzál körülöttünk és bennünk a rítus, „tényleges benneállás és

¹⁵ „A katolikus határkerülésnek, miként minden körmenetnek, ősi soron a megszentelt bekerítés, a mágikus körbefoglalás, a veszedelmek és a gonosz távol tartása volt a célja.” A katolikus egyházi év ünnepei. In: Magyar néprajz 3 kötet. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Szerk. Hoppál Mihály. <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/07/238.html> (2016 március 10)

benneélés a szakrálisban, folytonos részesülés belőle, s ugyanakkor cselekvő részvétel a szakrális létfolyamat fenntartásában”.¹⁶

Talán valóban ismerjük a rítustalanság, a rítusfosztottság iszonyatát, ahogyan megragadja Pilinszky az ember hiánylátét, ahogyan szublimálja a létből az ünnepet, a ritmust, és méri azt, ami marad: „Ismerjük a tagolatlan idő iszonyatát, a ritmusától megfosztott, pusztá mulandóság örjítő monotóniáját. A pusztá időt, miből eltűnik a nappalok és éjszakák irgalmasan eligazító hullámverése s az évszakok körszínpada! (...) Számunkra az igazi feloldást a körforgás üres nyomása alól igazában az ünnepek csillagképei hozzák. (...) Ritmustalan idő volna az, örök agónia csupán, a megszentelt napok és vasárnapok hullámverése s az ünnepekörök váltakozó évszakai híján. Mert ez a mi valódi, legmélyebben átélhető időnk. A mulandóság monotóniájában egyedül az öröklét ajándékozhat meg bennünket reális tartalommal.”¹⁷

RITUÁLIS NÉPI ZENÉK

Szükség van a szépre, a lélek ünnepére, a szimbólumokra, kapcsolatokra. Kell az élet monotóniájának ellensúlyozására a dallam.

¹⁶ „...az ember, amikor az isteneket utánozza, helyet biztosít magának a szentben, s ezáltal a valóságban; másfelől a példaszerű isteni tettek szakadatlan újra megjelenítésével megszentelik a világot. Az ember vallási viselkedése hozzájárul ahhoz, hogy megőrződjék a világ szentsége.” Eliade I.m. 92. old.

¹⁷ Pilinszky János: Idők szerpentínútján. In: Tanulmányok, esszék, cikkek. II. kötet. Századvég kiadó, Budapest. 1993. 51-52. old.

Természeti népek zenei világába lépve egy ősi nyelvet ismerhetünk meg, amely régen a különböző kultuszi események fontos része volt, és máig az maradt. E törzsi népek ősi, hagyományos tánca-éneke, sőt hangszerkészítési folyamata, kunyhóépítése, vadászata, étkezése is rituálé, amelyek minden lépése-szava jelképes jelentésű, szimbolikus értékű, és amely már akkor is történelemlékvénynek számított, amikor írás sem létezett, és csak az emlékezet őrizte azokat, akikről azt tartották, hogy őserdővé lényegültek (vissza). A rítus ezért maga az áhítatos emlékezet.

A nagy szenvedéllyel gyűjtő etnográfus, múzeumalapító Gilbert Rouget (1946-1996) három CD-nyi gyűjteménye, „A világ hangjai” című vokál-antológia valóságos kincs, a világ minden tájáról gyűjtött rituális énekeinek-dalainak átmentése. Ennek felvételeiből néhányat megtalálhatunk a világhálón.¹⁸

Öt vadász kurjongató, fejhanganon énekelt vadászkiáltásait halljuk ritmusra nem tagolható, felelgető formában, miközben vadászcsapdáikat állítják fel és készülnek a rajtaütésre. Valahol itt, vadászatokon, siratókon, csecsemők álma fölött született a dallam: Central Africa, Hunting calls:¹⁹

Paraguay-i indián-törzs néhány fős férficsoportját képzeljük, amint szavakkal és szavak nélkül egymásnak közölnek, felelgetnek szolóban, csoportosan, párban. Miután felvonultatták a hangzásokat, amelyeknek rendszere megfejtetlen maradt, a csoport együttsévé válik, ritmushangszerek, pánsípok lépnek be.

Paraguay, Ritual of the Origins (1988-as hangfelvétel):²⁰

Jellemző az egymásra figyelés, a közösségi szellem. Mindenki tudja a helyét és a szerepét, a belépés pillanatát, a zene irányát, nem lógnak ki belőle, improvizációjukban összhang van. Mintha állatokat hallottunk volna: farkast,

¹⁸ Gilbert Rouget: „Les Voix du Monde – Voices of the World”. 3 CD. Ld. a könyvet is: Music and Trance: A Theory of the Relations Between Music and Possession.
<http://www.allmusic.com/album/voices-of-the-world-le-chant-du-monde-mw0000617048>
(letöltve: 2016 április)

¹⁹ CD I. 9. felvétel

<http://www.allmusic.com/album/voices-of-the-world-le-chant-du-monde-mw0000617048>
²⁰ [http://www.klmp3.com/?name=01+\(PARAGUAY\)+Ritual+Of+The+Origins&id=bO6Qo8G-&token=06d3cc81260d62646f8a111080ec64d3](http://www.klmp3.com/?name=01+(PARAGUAY)+Ritual+Of+The+Origins&id=bO6Qo8G-&token=06d3cc81260d62646f8a111080ec64d3)

sakált vagy különböző madarakat, majmokat, békákat – nászénekelve. Az állatvilágban is rituális táncot lejtenek a hímek párválasztáskor: egyes pókok táncolnak, a paradicsommadarak ritmusos táncukra énekelnek is.

A világ tele hangokkal és ünnepnapokkal.

Hallgassunk bele a bálnák énekébe:²¹

Gyönyörű paradicsommadarak nászénekét és táncát nézhetjük-hallhatjuk:²²

Az indonéz Marobo törzs esőt esedező éneke-tánca már többszólamúságot mutat a férfi és női kórus felelgetése révén. Az eső ünnepén énekelik, amikor az esős évszak kezdetén hálát adnak az új növekedésért.

Indonesia, East Timor Ema - Rain-dance song:²³

A kultikus éneklést gyógyító hatású, terápiás céllal is gyakorolták. Női kórus éneklé a Zsiráf-énekek gyűjtemény egyik énekét, miközben több asszony tapssal adja a ritmust, illetve a dobkíséretet. Kontrapunktikus polifón zene, amely szöveg nélkül, magánhangzó-folyammal éri el a hatást. Közösségi rituális ének szerepet töltött be.

Namibia, Curing Song N’Om Tzisi:²⁴

A temetkezési rítusoknak egész jelképrendszere, bonyolult kozmológiai szimbolikája az antropológusok előtt nagyrészt ismeretlen, a jövő régésze sírokat, benne csontvázmaradványokat, használati tárgyakat, hangszereket, ékszereket, jelkép értékű tárgyakat tárhat fel egy archeológiai kutatás során, a kolumbiai kogi indiántörzs temetkezési helyein, egy ott feltárt sírban például „egy keletre néző csontvázat talál majd, néhány követ és kagylót. A rítusokat, mi több, a rítusokban

²¹ <http://www.oceanmammalinst.com/songs/hmpback1.wav>
<http://www.oceanmammalinst.com/songs/hmpback2.wav>

²² <https://www.youtube.com/watch?v=1Sj-UdjqlFw>
<https://www.youtube.com/watch?v=KIYkpwyKEhY>
<https://www.youtube.com/watch?v=kI0K5j3qm2g>

²³ 1966-os felvétel: <http://mp3glu.org/indonesia-dance>

²⁴ CD I. 32. ének: <http://www.allmusic.com/album/voices-of-the-world-le-chant-du-monde-mw0000617048>

testet öltő vallási ideológiát azonban nem lehet „feltárni” a többi lelettel együtt”.²⁵ Egy fiatal lány sírjában talált kis zöld köveket, kagylókat és egy csigahéjat látva nem fejthető meg a kogi vallás szimbolizmusa, csak a temetésen részt vevő antropológustól tudjuk, hogy a kagylók és kövek az elhunyt élő családtagjait jelképezik, a csigahéj pedig a vőlegényét. Csigahéjat tesznek a sírba, hogy a fiatal lány a túlvilágon ne kérjen férjet magának, mivelhogy az egy törzsbeli fiatalember halálát idézné elő.

Paraguay-i siratóéneket, női duót hallunk, hosszú jajokat, amely éneknek esztétikai funkciót betöltő fontos elemei a súlyos levegővételek:

Paraguay, Song for the Dead, Ouhla Teichu:²⁶

A tajvani mezei munkák, a köles és rizsgyomlálás idején énekelt rituális ének is ismeri az ellenpontot, a főszólamot éneklő férfi a strófák kezdősorát egyedül énekli be, melynek szövege a gyom kihúzásáról szól, és amely minden szakasz elején visszatér, a szakaszok végén pedig mindhárom szólam uniszónóban található:

Taiwan, Amis Weeding-song, miololot alaliu:²⁷

A zenevezérnek kiemelt státusza volt, mások dolgoztak helyette, az ő munkája a muzsikálás volt, semmi más. Ő énekelt, vezette a közösség zenei életét, cserébe a többiek eltartották.

RÍTUS ÉS ZENE

E kettő találkozása a rítusének, a népszokások költészete, amelynek része a hagyományörzés, regölés, gyógyítás, kisgyermek-altatás, áldás, gonosz elűzése, tanítás, kollektív, ünnepi, dallamos vagy recitatív rituális énekek, szövegek, mondókák, rigmusok, népi játékok, lakodalmi dramatikus felelgetők, munkadalok, aratóénekek, siratók, búcsúztatók, gyászénekek, az egyházi-vallásos énekanyag.

²⁵ A túlvilágiakat igyekeznek becsapni. Mircea Eliade: Okkultizmus, boszorkányság és kulturális divatok. Osiris, 2005. 48. old.

²⁶ http://www.4shared.com/mp3/ML6bnSw-/05_PARAGUAY_song_for_the_dea.htm

²⁷ 1992-es felvétel: <http://mp3glu.org/taiwan-song>

Ezeket olykor rituális táncok kísérték, amelyek elmélyítették, fokozták az élményt, esztétikai szerepet is betöltöttek, és az ünnep részét képezték például a menyasszonytánc, verbunk, halottas tánc, farsangi busójárás, pünkösdi májusfa-tánc formájában, de ilyenek a böjti leánytáncok, amelyek a „tavaszi ünnepkor termékenységi rítusainak emlékét őrzik”.²⁸

Nemcsak a zene és a tánc, de az idő is lehet rituális, ünnepi, megszentelt, a múltból kiemelt idő: „a vallásos ember kétfajta időben él, és ezek közül a fontosabbik, a szent idő paradox módon körkörös, visszafordítható, újból elnyerhető időnek mutatkozik, egyfajta mitikus, örök jelennek, amelyben az ember a rítusok közvetítésével időről időre újból részt vehet.”²⁹ Az átmenet ideje is szent idő, az átmenetrítusok megállított pillanatok, amelyeken át eljut a lélek a létezés teljes gazdagságára, az igazi, a tökéletes állapotba: a felnőtté válásba. A beavatás maga a változás, az állapotok közötti átmenet. A rítus a küszöb.³⁰

A kis dob lüktet bennünk. A létünket meghatározó. A munkát, a csókot, az álmokat ütemekre bontó kis dob. A létezés titka. Az ego, a psziché titka, a Teremtőé. A kis dob, amelynek függvénye az itt és most, amely őrzi az életnek lehellétét.

Minden szó, minden zene ehhez képest kap létjogosultságot, amennyiben párbeszédre tud lépni, visszhangzani tudja ezt a kis dobot. Amennyiben kihangosítja, megfogalmazza, megragadja a kimondhatatlant.

Az elengedés, lemondás, búcsú és gyász az örök aktuális, a folyton esedékes, a mindenkit érintő életesemény, amelyről beszélni, amelyet megélni segít a rítus, a

²⁸ Magyar néprajzi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest 1977-1982
<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-17.html>

²⁹ Eliade: A szent és a profán. 62. old.

³⁰ Arnold van Gennep említett művében három fázisba sorolja az átmeneti rítusokat: elválasztó, befogadó, illetve átmeneti rítusokként határozza meg azokat. Utóbbira példa: katonaságnál, az újévbe való átmenetkor, tanulmányok végzésekor, munkahelyi beiktatáskor átmeneti rítusokat gyakorolunk ma is, amely rítusok „hogya megkönnyítsék az egyéni életben beálló kríziseket..., szerepeket bocsátanak az egyén rendelkezésére”. Ld. Magyar néprajzi lexikon: Átmeneti rítusok.
<http://mek.niif.hu/02100/02115/html/1-420.html> (letöltve: 2016 március)

dallamba kódolt együttérzés, a jajokkal és csendekkel kifejezett hiány és kín. Ezzel a felismeréssel született Peter Gabriel „I Grieve” című dala³¹.

A gyászmisék, requiem-ek is ennek a mély érzelmi állapotnak a tükrői, melyekben a drámai szöveget a monodikus dallam tölti meg pátosszal.

Gyászének-gyöngyszem Zbigniew Preisner – Requiem a barátoméért című albumának Lacrimosa című dala:³²

Végtelen fájdalom, dráma hömpölyög Jan A.P. Kaczmarek zenéjéből, a sirató-kiáltásból, amelynek egyszavas szövege világnyelven zokogja-sírja a megsemmisülést:

Jan A.P. Kaczmarek: Quo vadis – Pokoj przesladowanym (Lament)³³

Itt vagyunk újra a kezdeteknél, ahol elfogytak, kiüresedtek, megszöktek a szavak. Már csak dallam van, az ősi, az artikulálatlan, a magyarázat nélküli, a mindent elmondó hang a semmiben.

ÖSSZEGEZÉS

Hogy egyensúlyban maradjon a lélek, hogy elsimuljanak ráncai, hogy mint fuldokló kapaszkodhasson egy nyelveken túli nyelvbe, szükség van ajtót nyitni az érzelmeknek. Hogy ne rekedjen bent, hogy ne árasszon el, hogy ne bénítson meg a belül történő dráma hullámozása, hogy ne torzuljon a személyiség, hogy hiánylétünk ne vezessen agóniába. Keresnünk kell és abszolút létszükséglet megtalálnunk annak a módjait, hogy életünk fájó és felemelő eseményei a helyükre kerüljenek. Ez a rítus. A hit, hogy lehetséges a kapcsolat az Abszolúttal, a Szenttel.

³¹ „Gabriel begins an incantatory repetition of the lines: Life carries on and on and on and on. Life carries on and on and on”: http://www.theguardian.com/music/2016/feb/10/peter-gabriel-alain-de-botton-music-and-emotion?CMP=twl_a-science_b-gdnscience
<https://www.youtube.com/watch?v=fQ3wpjdYMqk> (2016 március)

³² <http://muzofon.in/search/zbigniew%20preisner%20requiem%20lacrimosa>

³³ A filmzenét szerző, Oscar-díjas lengyel Jan A.P. Kaczmarek olyan inspiráló hatással volt a Henryk Sienkiewicz regényét feldolgozó Quo vadis című lengyel film, hogy utólagosan szerzett filmzenét hozzá. Ennek egyik darabját halljuk, azt, amelyik Róma lángolását siratja.
<https://www.song365.biz/track/jan-a.p.-kaczmarek-pok%20C3%B3j-prze%20C5%9Bladowanym-lament-3034074.html>

Értelmezzük újra az ünnepet! Tudjuk, hogy mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, de a lelkében kárt vall.³⁴ Tudjuk.

Talán deszakralizált, talán rítustalanított világban élünk, de mégsem élhetünk egészen rítusok nélkül. A rituálé nélküli élet „haszonelvű, technokrata és hideg, mentes az emberi érzésektől”³⁵ – véli R. Bocoock angol szociológus. Talán nincs is vallásosság, rítus, áldozat, szenvedés nélküli létezés. Emberségünk érzelmeket jelent meg indulatokat, de azt is, hogy értelmezni, kezelni tudjuk azokat. Emberségünk ösztönöket jelent és kapcsolatokat, kapcsolatteremtést, kommunikációt, szenvedést, szenvedélyt, szeretést, felelősségvállalást, biztonságkeresést, hibázást, bánkódást, vezeklést, nevetést, tanulást, ünneplést, félést, féltést, döntést, elfogadást, öregedést. Jelent krízist, sebezhetőséget, bizakodást, hitet, szokásokat, rítust, elmúlást. Egy megnevezhetetlen, csak ködösen sejtett cél felé törekvést. Vissza. Ott legbelül hajt minket valami, a mindenünk, amink marad a legvégén. Amiért ver a kis dob bennünk. Amiről szólnak a napfelkelték, minden másodperc, a krízisek, mint próbák, a hiányok, a vágyak. Ami nem leli nyugalmát, egyensúlyát, Egész-ségét kapcsolatok, szeretet, vallásosság, rítus, ritmus, zene nélkül. A lélek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Biblia. Kálvin János kiadó, Budapest. 2010.

Boglár Lajos: Vallás és antropológia. Szimbiózis, 1995/4

Csonka-Takács Eszter: A születési rítusok és hiedelmek szerepe a közösség kapcsolatrendszerében Gyimesközéplokon. Kézirat, 2006.

Csörgő Zoltán: A szimbólumok és a szertartások szerepe a modern kori ember életében.
<http://www.inco.hu/inco3/hagyo/cikk0h.htm>

34 Máté evangéliuma 16,26

³⁵ Bocoock R.: „Ritual in Industrial Society. London, 1974. In: Csonka-Takács Eszter: A születési rítusok és hiedelmek szerepe a közösség kapcsolatrendszerében Gyimesközéplokon. Kézirat, 2006. „Valójában nincs olyan társadalom, amely ne érezné szükségét, hogy szabályos időközönként megerősítse az egységét és a sajátos arculatát biztosító kollektív érzéseket és gondolatokat”. Vargyas Gábor: E. Durkheim és A vallási élet elemi formái. In: <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/vallasi-elet-elemi/pr01.html> (letöltve: 2016 április 2)

Gilbert Rouget: „Les Voix du Monde – Voices of the World” 3 CD
Mircea Eliade: Okkultizmus, boszorkányság és kulturális divatok. Osiris, 2005. 48. old.

Hankiss Elemér: Az ezerarcú én. Osiris, 2005.

Magyar néprajz: Az átmeneti rítusok közéleti elemei. Szerk. Paládi-Kovács Attila
Akadémiai kiadó, Budapest

<http://mek.niif.hu/02100/02152/html/08/394.html>

Magyar néprajz: Népszokás, néphit, népi vallásosság. Szerk. Hoppál Mihály.

<http://mek.niif.hu/02100/02152/html/07/238.html>

Magyar néprajzi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest 1977-1982

<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-17.html>

Mircea Eliade: A szent és a profán. Európa könyvkiadó, 1996.

Neulinger Ágnes: Világi rítusok, családi rítusok Szakirodalmi áttekintés. Szociológiai
Szemle 23(3): 102–120. 2013. 07. 19.

Peter Gabriel interjú: What’s the Point of Music? Ask Peter Gabriel:

http://www.theguardian.com/music/2016/feb/10/peter-gabriel-alain-de-botton-music-and-emotion?CMP=tw_t_a-science_b-gdnscience

Pilinszky János összegyűjtött művei. Tanulmányok, esszék, cikkek. II. kötet. Századvég
kiadó, Budapest. 1993

Szemes Péter: Rítus és tragédia. <http://www.c3.hu/~prophil/profi024/szemes.html>

Tánczos Vilmos: A szent fogalma – Mircea Eliade és Rudolf Otto felfogása a szent
mibenétéről.

<https://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/02szent.pdf>

Vargyas Gábor: E. Durkheim és A vallási élet elemi formái. In:

<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/vallasi-elet-elemi/pr01.html>

Veress Károly: A vallásos hagyomány és az archaikus ember.

<http://kellek.adatbank.transindex.ro/pdf/21/03VeressK.pdf>